

*П.М. Залізняк – студент I курсу юридичного факультету КНУ ім. Т. Шевченка;
науковий керівник – доц. кафедри історії та теорії держави та права
юридичного факультету КНУ ім. Т. Шевченка В.А. Чехович*

ПРАВО НА СУДОВИЙ ЗАХИСТ ПОРУШЕНИХ МАЙНОВИХ ПРАВ У ГАЛИЧИНІ У СКЛАДІ ПОЛЬСЬКОГО КОРОЛІВСТВА (1349-1569 роки)

Для Польського Королівства у 1349-1569 роках було характерне станове суспільство, тому реальний обсяг прав на судовий захист залежав від ступеня привілейованості стану, що суперечить сучасному поняттю судової влади. Найповніший опис права бути захищеним в суді зустрічаємо у Віслицькому статуті 1347 р., Повному зводі статутів Казимира Великого 1420 р., та кодифікації *Formula processus* 1523 р.

В Галичині існувало два варіанта здійснення судового провадження, а саме: вирішення спору між двома зацікавленими суб'єктами права (повинні були звертатись обидва); та вирішення справи за зверненням однієї зі сторін. Судовий орган, куди слід було звернутися позивачеві визначав відповідач.

Лише повнолітня особа мала право на судовий захист. Для цього їй потрібно було подати позовну заяву. Позов здійснювався або особисто, або через представника – возного. Спочатку позови склалися в усній формі, пізніше шляхтич позивав шляхтича лише в письмовій формі, якщо ж ні – то такого позивача могли позбавити шляхетського звання. Взагалі для судового процесу до прийняття *Formula processus* характерний був формалізм: за найменшу помилку чи то в усному позові, чи в письмовому особу могли позбавити права на звернення до суду, причому навіть за банальне закреслення слова. На основі позову здійснювався виклик відповідача до суду, але чіткий порядок виклику відповідача не був записаний в жодному нормативно-правовому акті. Також до відома викликаного відповідача, не доводився предмет спору, ім'я позивача і тому подібне. Казимир III Великий врегулював цю проблему у своєму Повному зводі статутів 1420 року. Він постановив: “Жоден позов не може здійснюватися без правової підстави, а жоден виклик у суд – без визначеного предмету спору” і чітко визначив структуру письмового позову:

- 1) зазначалося, що виданий від імені Короля;
- 2) ім'я позивача та відповідача;
- 3) предмет спору;
- 4) термін, в який розглядатиметься справа;
- 5) дата видачі позову.

Натомість у 1523 у кодифікації *Formula processus* було визначено вже дещо інші риси складання позову:

- 1) ім'я від кого видавався позов;
- 2) імена відповідача і позивача;
- 3) дата та місце судового засідання;

- 4) причина подання позову;
- 5) такса, (тобто вартість предмета позову, визначена в грошовому еквіваленті; її визначав позивач, але суд залишав за собою право коригувати суму такси, згодом навіть склався звичай, відповідно до якого відповідач, заплативши позивачеві таксу, звільнявся від участі у судовому процесі);
- 6) дата та місце складання позову;
- 7) печатка.

Писар оформляв позов у двох примірниках: один залишався у позивача, інший доставляли відповідачу.

Згідно з Повним зводом статутів Казимира Великого (ПзсКВ) засідання відбувалося через три тижні від часу отримання виклику позивачем, якщо ж справа стосувалася повернення боргу меншого ніж 40 гривень, або ж словесною образи, – то суд призначав розгляд справи: “на завтрашній день”. Formula processus диференціювала цей термін від 3 днів до 4 тижнів. Такий час передбачувався для належної підготовки відповідача, адже захист своїх прав у суді вимагав певного хисту та знань, ба більше ПзсКВ дозволив доручати здійснювати свій захист іншим особам – прокурору чи адвокату.

Траплялися випадки не явки однієї зі сторін. У випадку не явки відповідача без поважної причини – з нього стягувався штраф в розмірі двох волів, якщо на явиться й наступний раз – автоматично програє справу. Поважною причиною визнавалися: повільність, хвороба, перебування під вартою або ж виклик у справах королівської служби, якщо таке явище мало місце, відповідачеві слід було прохати суд про відтермінування засідання. Якщо являвся відповідач, а позивач – ні, то справу вирішували на користь відповідача.

Розгляд справи по суті розпочинався з роз’яснення позивачем змісту своєї заяви з чітким формулюванням висунутих вимог.

У справі про крадіжку потерпілий повинен був представити свідків. Свідком могла бути лише добросовісна і знатна людина. Їх свідчення бралися до уваги лише після присяги на Розп’ятті, якщо ж свідками виступали родичі, то контрагент міг оголосити їхній відвід, позаяк їхня об’єктивність була під сумнівом.

Найважливішим доказом у судовому засіданні була присяга. Роль присяги значно зросла після прийняття християнства. Католики згадували святих під час промовляння присяги і клали руку на Євангеліє, євреї – на Декалог. Також доказами могли бути угоди та договори.

Після прийняття судового рішення сторона, на користь якої було винесено рішення, повинна була залишити суду “подарунок на пам’ять”, тобто грошову суму, зазвичай це було 2 або 4 гроші, в залежності від складності та виду справи.

Рішення, винесене судом першої інстанції, не було остаточним. Сторона, не на користь якої було винесено рішення, мала право на апеляцію у вищій

суд. Вона повинна була зробити це відразу ж після оголошення рішення судом першої інстанції, інакше – втрачала право на апеляцію.

Сторона процесу могла висловити судді догану, в разі, якщо переконана його необ'єктивності, і зможе це довести. Якщо це було здійснено, то суддя втрачав займану посаду, але з часом покарання трансформувалась у штраф.

Відповідно до ПзКВ особа, що програла суд, повинна була підкоритися його рішенням, якщо ж ні – то цю особу зв'язували і видавали на розсуд особи що виграла суд. У разі втечі зв'язаного від особи-переможця рішенням суду втрачало юридичну силу. У XV ст. справу виконання рішень суду було доручено возному. Він здійснював три спроби примусу до виконання рішення. За кожен спробу стягувався штраф у 15 грн. Якщо це не допомагало, то возний конфіскував худобу і продавав її, решту повертав, якщо худоби було замало, то продавав й інше майно.

У справах про нерухомість існував інший порядок виконання рішень суду. Якщо відповідач відмовлявся виконувати рішення суду, то надавав позивачеві письмовий дозвіл, в якому зазначалося, що відповідач програв справу й ухилявся від виконання судового рішення. Тоді позивач подавав цей документ старості, який мав усі повноваження для реалізації рішення суду.

Таким чином, право на судовий захист порушених майнових прав в Галичині у складі Польського Королівства було важливою складовою частиною цивільно-правових відносин, але його реалізація обмежувалася приналежністю до соціального стану, можливістю сплатити грошову суму суду, строками подання апеляцій, формальностями при складенні позову та іншим.

Література

1. Історія держави і права України [Текст] : [навчальний посібник] / [А. С. Чайковський, В. І. Батрименко, О. Л. Копиленко та ін.] ; за ред. А. С. Чайковського. – Київ : Юрінком Інтер, 2000. – 384 с.
2. Іванов, В. М. Історія держави і права України [Текст] : [навчальний посібник] / В. М. Іванов – Київ : Атіка, 2003. – 416 с.
3. Захарченко, П. П. Історія держави і права України [Текст] : [підручник] / П. П. Захарченко. – Київ : Атіка, 2004. – 368 с.
4. Загальна теорія держави і права [Текст] : [навчальний посібник] / [О. Л. Копиленко, О. В. Зайчук, А. П. Заяць та ін.] ; за ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. – Київ : Юрінком Інтер, 2008. – 400 с.
5. Бойко, І. Й. Органи влади і право в Галичині у складі Польського Королівства (1349–1569) : [монографія] / І. Й. Бойко. – Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2009. – 628 с.